

6. Петришин Л. Й., Лещук Г. В. Змістові аспекти соціально-педагогічної роботи із вимушеними переселенцями та їх сім'ями в сучасних соціальних умовах. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*, 2016. № 1(11). С. 40-46

*Анастасія Супрунюк,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

*Науковий керівник: Вікторія Степаненко,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ПСИХОАКТИВНІ РЕЧОВИНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. Психоактивні речовини (ПАР) є значним чинником, що впливає на здоров'я сучасної людини. Вони здатні змінювати психічний стан, поведінку та фізіологічні процеси. Зловживання ПАР створює не лише соціальні і медичні проблеми, але й підвищує ризик порушень репродуктивного здоров'я. Тема ПАР є надзвичайно актуальною, оскільки в Україні, за даними Центру громадського здоров'я МОЗ, збільшується кількість молодих людей, які мають досвід їхнього вживання [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Психоактивні речовини – це хімічні сполуки або суміші, які, потрапляючи в організм людини, впливають на діяльність центральної нервової системи (ЦНС), змінюючи психічний стан, сприйняття, настрої і поведінку. До них належать як легальні речовини (алкоголь, кофеїн, тютюн, певні лікарські засоби), так і заборонені – наркотики й психотропні сполуки. Вони використовуються з різними цілями: від медичних і ритуальних до рекреаційних. Однак, безконтрольне або надмірне вживання ПАР призводить до формування залежності, порушень у роботі мозку, нервової, серцево-судинної та репродуктивної систем [2; 4].

Під поняттям «репродуктивне здоров'я» розуміють стан фізичного, психічного і соціального благополуччя людини у всьому, що стосується функцій і процесів репродуктивної системи. Це не лише відсутність захворювання, а й можливість мати дітей, планувати сім'ю, підтримувати гармонійні стосунки між статями. Репродуктивне здоров'я є одним із ключових показників соціального розвитку держави, адже воно визначає якість життя нинішніх і майбутніх поколінь [6].

ПАР класифікують за різними критеріями. За характером впливу на ЦНС виділяють: стимулятори, які підвищують активність мозку (наприклад, кофеїн, амфетамін, нікотин, кокаїн); депресанти, що гальмують нервову діяльність (алкоголь,

барбітурати, транквілізатори); галюциногени, які спотворюють сприйняття реальності (ЛСД, псилоцибін, мескалін); канабіноїди – речовини, що впливають на психоемоційний стан через рецептори мозку (канабіс, марихуана, гашиш). Існують також змішані групи ПАР, які поєднують кілька типів дії. Крім того, за походженням вони можуть бути природного, синтетичного або напівсинтетичного походження [1; 2].

На законодавчому рівні класифікація ПАР регулюється Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», який визначає порядок контролю за обігом цих речовин, їх поділ на списки та відповідальність за порушення. Згідно із законом, усі психоактивні речовини поділяються на контрольовані (ті, що мають обмежене медичне застосування або повністю заборонені) та вільні у використанні [3]. Контроль за ними здійснюється державними органами та установами, зокрема МОЗ України та Національною поліцією.

Вплив психоактивних речовин на репродуктивне здоров'я є одним із найнебезпечніших аспектів їхнього зловживання. У жінок уживання алкоголю, нікотину чи наркотичних засобів може спричиняти порушення менструального циклу, безпліддя, патології вагітності, підвищену ймовірність викиднів і народження дітей із вродженими вадами. У чоловіків ПАР знижують рівень тестостерону, погіршують якість сперми, зменшують кількість та рухливість сперматозоїдів. Також доведено, що у чоловіків, які вживають наркотики або зловживають алкоголем, збільшується ризик генетичних пошкоджень у статевих клітинах.

У підлітковому віці вплив ПАР на репродуктивну систему є ще більш критичним, адже організм перебуває в стадії активного розвитку. Ранні експерименти з алкоголем чи наркотиками здатні викликати затримку статевого дозрівання, ендокринні порушення, хронічні запальні процеси статевих органів, а в подальшому – проблеми із зачаттям і виношуванням дітей. ПАР також змінюють поведінку, провокуючи ризиковану сексуальну активність, що підвищує ймовірність зараження інфекціями, що передаються статевим шляхом [7].

Профілактика негативного впливу ПАР на репродуктивне здоров'я передбачає поєднання освітніх, соціальних і медичних заходів. Надзвичайно важливо проводити просвітницькі кампанії серед молоді, формувати відповідальне ставлення до власного тіла, виховувати навички відмови від шкідливих звичок. Крім того, необхідно забезпечувати доступ до програм реабілітації та підтримки осіб, які мають залежність. Досвід шкільних та університетських програм із профілактики доводить, що раннє інформування здобувачів освіти про наслідки вживання ПАР сприяє зменшенню поширеності шкідливих звичок серед молоді.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Психоактивні речовини мають значний вплив на здоров'я людини, зокрема на репродуктивну функцію. Надмірне або тривале їхнє застосування створює серйозні медичні, соціальні та психологічні проблеми. Для мінімізації ризиків, зменшення наслідків зловживання

ПАР важливою є розробка та реалізація профілактичних і реабілітаційних програм серед дітей та молоді, які перебувають у групі ризику. Також актуальним напрямом є продовження освітніх кампаній серед дітей та молоді щодо негативного впливу ПАР на їх репродуктивне та загальне здоров'я, що складає перспективу подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Альянс громадського здоров'я. Уроки зменшення ризику. Урок 16. Психоактивні речовини і їх вплив на організм. URL: <https://profihealth.org.ua/uk/lessons/192> (дата звернення: 28.10.2025)
2. Вінницький обласний ЦКПХ. Психоактивні речовини (ПАР). 2024. URL: <https://vn.cdc.gov.ua/article/psyhoaktyvni-rechovyny-par/> (дата звернення: 27.10.2025)
3. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.2025)
4. Центр громадського здоров'я МОЗ України. Класифікація психоактивних речовин. URL: <https://www.phc.org.ua/news/klasifikaciya-psikhoaktivnikh-rechovin> (дата звернення: 26.10.2025)
5. Центр громадського здоров'я. Національний звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні (за даними 2024 року). 2025. URL: <https://salو.li/b8DAEeE> (дата звернення: 28.10.2025)
6. Центр громадського здоров'я МОЗ України. Що варто знати про репродуктивне здоров'я. URL: <https://www.phc.org.ua/news/scho-var-to-znati-pro-reproduktivne-zdorovya> (дата звернення: 26.10.2025)
7. Kharchenko Ye., Kurytsia D. Psychological Ways of Providing Primary Medical Sanitary Help for People who Use Psychoactive Substances. *Проблеми сучасної психології*. 2021. № 51. С. 215–240. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2021-51.215-240>

Валерій Танцюра

*аспірант кафедри соціальної освіти та соціальної роботи,
Український Державний університет імені Михайла Драгоманова*

Науковий керівник: **Рената Вайнола**,

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної освіти та соціальної роботи,
Український Державний університет імені Михайла Драгоманова*

**ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ
ЯК ІНСТИТУТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ**